

Anser fabalis

Sädgås

Nära hotad (NT)
D1

Klass: Aves (fåglar), **Ordning:** Anseriformes (andfåglar), **Familj:** Anatidae (änder, gäss och svanar), **Släkte:** *Anser*, **Art:** *Anser fabalis* - sädgås (Latham, 1787) **Synonymer:** *Anas fabalis* Latham, 1787

Kännetecken

Sädgåsen är en storsvuxen, mörk gås med orangefärgade ben och varierande omfattning av orange och svart teckning på näbben. Huvud, hals och rygg är mörkbrun medan bröst och buk är ljusare gråbrun. Sädgåsen skiljer sig i flykten från grågåsen bland annat på att vingarnas ovan- och undersidor är jämnfärgat mörka (grågåsen har ljust grå, nästan vita övre och undre vingtäckare i skarp kontrast mot mörka vingpennor).

Utbredning och status

Sädgåsen häckar i den nordliga barrskogsregionen (taigan) och på tundran från Skandinavien i väster till norra Sibirien i öster. Det svenska utbredningsområdet sträcker sig från norra Dalarna och nordvästra Hälsingland till nordligaste Lappland. Huvuddelen av det svenska beståndet häckar i skogslandet från Ångermanland till Torne lappmark och enligt flyginventeringar genomförda under mitten av 1970-talet påträffades det tätaste beståndet i de nordligaste delarna av detta område, särskilt i trakterna runt Karesuando. Under 1900-talet har häckfågelpopulationen minskat markant medan däremot utbredningsområdet är ungefär detsamma som vid seklets början. Inom det nuvarande utbredningsområdet har arten blivit sparsam till sällsynt samt försvunnit helt från vissa trakter. Från senare tid är endast ett mindre antal ruggningsflockar kända från Lappland och Härjedalen. Ruggningskoncentrationer finns även på Varangerhalvön i norra Norge och på Kolahalvön. I Åsele lappmark (16 567 km²) beräknades populationen uppgå till 50-100 häckande par 1989. På vårrastplatserna i Västerbottens och Norrbottens kustland varierade antalet samtidigt rastande sädgäss under perioden 2005-2010 mellan 4000 och 5500 individer, vilket torde motsvara en passage av maximalt cirka 6000 individer genom området. De genom Sverige flyttande sädgässen innefattar förutom svenska, även sädgäss häckande i angränsande delar av Norge och nordvästra Finland. En grov skattning, där även icke häckande ej könsmogna individer beaktas, pekar på att det skandinaviska häckbeståndet inklusive nordvästra Finland är i storleksordningen 1000-1500 par. I Sverige beräknas färre än 1000 par häcka. Det skall noteras att världspopulationen av den ras som häckar i Sverige, taigasädgåsen (*A. f. fabalis*), har minskat från 90 000-110 000 individer under 1980-talet till cirka 70 000-85 000 individer i slutet av 2000-talet. Under höst och vår uppehåller sig stora delar (>50000) av taigasädgåsens världspopulation på rastlokaler i södra Sverige. Tundrasädgåsen (*A. f. rossicus*), som passerar Sverige i betydligt mindre omfattning, har en världspopulation på närmare 600 000 individer.

Ekologi

Sädgåsen häckar i regel i öppen torr barrskogsmark i anslutning till myrar, tjärnar, bäckar eller översilningsmark. Paret anländer till häckplatsen vanligen i slutet av april eller början av maj och placerar boet på tidigt frismälta barfläckar t.ex. vid ett träd. Honan lägger 4-6 (3-7) ägg, vilka ruvas 27-29 dagar. Ungarna blir flygga vid 2 månaders ålder och följer sedan föräldrarna under vinterhalvåret. Ruggningen, då fåglarna förlorar flygförmågan, sker i juli. Föräldrafåglar ruggar tillsammans med sina ännu ej flygga ungar, medan unga gäss och misslyckade häckare samlas till särskilda ruggningslokaler. Sädgässen är mycket störningskänsliga på häckningslokalerna och ruggningsplatserna. Födan utgörs under sommaren av bl.a. fräken, ängsull, kråkbär, samt starr, gräs och örter. På rastlokalerna kräver gässen stora öppna fält med lämplig föda såsom stubbåkrar med spillsäd, skördade fält med rester av rotfrukter (t.ex. potatis, betor eller morötter) eller sädesbrodd. De kräver också skyddade nattplatser i form av ostörda sjöar eller havsvikar på inte alltför långt avstånd från födosöksområdena. De i Sverige häckande sädgässen övervintrar i huvudsak i södra Sverige (Halland, Skåne) och i Danmark (i första hand på norra Jylland). Små övervintrande populationer finns även i sydöstra England (Yare Valley) och centrala Skottland (Slamannan Plateau). Under kallperioder förskjuts övervintringsområdet söderut till Tyskland och Holland.

Hot

Sädgåsens tillbakagång och minskning inom häckningsområdena i Sverige kan i viss mån tänkas sammanhålla med den upphörda myrslättern och nedläggning av silängssystemet. Arten antas också ha decimerats av jakt, framför allt av den ruggfågelfångst och fångst med sax som bedrevs under 1800-talet och en bit in på 1900-talet. Sädgåsen har sannolikt dessutom missgynnats av de omfattande dikningar, skogsavverkningar samt störningar till följd av utbyggda skogsbilvägar som skedde främst under senare hälften av 1900-talet. Många av de dikade lokalerna har sedan dess återfått en del av sina tidigare vattenregimer genom att gamla diken slammat igen. Vid dessa lokaler, framför allt på många ställen i Norrbotten, är dikesrensning ett uppenbart hot mot sädgåsens häcknings- och furageringsområden. Ett relativt nytt hot mot vissa häcknings- och ruggningsplatser är torvbrytning i stor skala. Under 1980-talet blev åtminstone två värdefulla områden förstörda, nämligen Skarvsjömyran i Västerbotten och Översjökölen i Härjedalen. Under 1990-talet har exploateringstakten av myrmark för torvbrytningsändamål avtagit, men beroende på den framtida politiska acceptansen för utnyttjandet av denna energiresurs så måste torvbrytning i större skala fortfarande betraktas som ett reellt hot. År 1990 berördes exempelvis cirka 20 % av Västerbottens sammanlagda myrmarksareal av hot om skogsdikning och torvbrytning. Den nedåtgående trenden för världspopulationen av taigasädgås är oroande. På rastplatserna i Skåne är sädgässen utsatta för ett kraftigt jakttryck, som medför betydande störningar samt en hög skadskjutningsfrekvens. För skandinaviska sädgäss är konsekvenserna av Botniabanans sträckning genom Natura2000-området i Umeälvens delta speciellt viktig. Järnvägen kan medföra störningar för de rastande sädgässen på den viktigaste vårastlokalen efter Norrlandskusten. I Malå kommun i södra Lappland har konstaterats häckningskonkurrens mellan sångsvan och sädgås. I takt med sångsvanens starka ökning har häckande sädgäss nästan helt försvunnit från kommunen.

Åtgärder

Inom häckningsområdena är undersökningar för att fastställa artens biotopkrav önskvärda. Försök med restaureringar av silängar och myrslätter har genomförts i Dalarna och Västerbotten. Goda häckningsområden måste skyddas mot dikning, torvbrytning, avverkning, vägbyggnad och andra ingrepp. Dessa områden bör dessutom ej beröras av sådana arrangemang för friluftslivet, t.ex. fritidsfiske, som kan medföra intensiva störningar. Myrområden där skogsdikning medfört att sädgåsen försvunnit som häckfågel bör restaureras genom att gamla diken läggs igen. Inventering av ruggningsområden bör genomföras och erforderliga skyddsåtgärder vidtas. Med tanke på att huvuddelen av den vikande världspopulationen av taigasädgås passerar och delvis övervintrar i södra Sverige, bör en översyn av jakten på sädgås göras. Det är välkänt från studier i Danmark och Tyskland att störning av gässens nattplats kan få som konsekvens att de lämnar sin traditionella rastplats. Av den anledningen bör alla störningar nära nattplatsen undvikas. I samband med Botniabanans färdigställande hösten 2010 genom Natura2000 området i Umedeltat utfördes kompensationsåtgärder för att tillgodose gässens behov av föda och vila i området. Efter fem års prövotid skall Miljödomstolens krav på fungerande kompensationsåtgärder speciellt för taigasädgässen utvärderas, innan Trafikverket kan erhålla det slutliga miljötillståndet för bygget. Svenska Jägareförbundet och WWF har i Sverige bedrivit ett projekt med bl.a. uppfödning och utsättning av sädgäss i Hälsingland och Dalarna. Sädgäss har även halsmärkts vid svenska ruggningsområden, senast 1987. Forskning med halsmärkning av sädgäss i norra Sverige har återupptagits 2005.

Övrigt

Utländska namn – NO: Sædgås, DK: Sædgås, FI: Metsähänhi, GB: Bean Goose. Sädgåsen är förtecknad i Bernkonventionen bilaga III (skyddade djurarter), Bonnkonventionen bilaga II (flyttande arter) samt AEWA (African-Eurasian Waterbird Agreement).

Naturvård

Konventioner: Bernkonventionens bilaga III, Bonnkonventionens bilaga II, AEWA, Typisk art i 7140 Öppna mossar och kärr (Alpin region (ALP) och Boreal region (BOR)), Typisk art i 7310 Aapamyrar (Alpin region (ALP) och Boreal region (BOR)), Typisk art i 7320 Palsmyrar (Alpin region (ALP))

Fridlysning: Fridlyst enl. 4 § Artskyddsförordningen. Räknas även som vilt, vilket betyder att den är fredad men kan vara jaktbar enligt jaktförordningen eller jaktlagen.

Litteratur

- Eriksson, P. & Henricsson, T. 1990. Sädgåsen *Anser fabalis* i Åsele lappmark. *Vår Fågelvärld* 49: 7–14.
- von Essen, L. 1982. *Försöksverksamheten med uppfödning och utplantering av sädgås*. *Vår Fågelvärld*, Suppl. No. 9: 105–108.
- Fog, M. 1982. *Internationale erfaringer med hensyn til gåseskader og forebyggelse deraf*. *Vår Fågelvärld*, Suppl. No. 9: 63–70.
- Follestad, Å. 1994. *Betydningen av et myteområde for sædgås i Nord-Trøndelag*. NINA Oppdragsmelding 268: 1–31.
- Jönsson, B. 1982. *Gåsskador inom lantbruket i Skåne*. *Vår Fågelvärld*, Suppl. No. 9: 71–74.
- Jönsson, B. Karlsson, J. & Svensson, S. 1985. Incidence of lead shot in tissues of Bean Goose (*Anser fabalis*) wintering in South Sweden. *Swedish Wildlife Research* 13: 259–271.
- Kampe-Persson, H., Bildström, L. & Bildström, M. 2004. Kan häckningskonkurrens med sångsvan *Cygnus cygnus* orsaka en nedgång i den svenska populationen av taigasädgås *Anser fabalis fabalis*? *Ornis Svecica* 14: 119–121.
- Markgren, M. 1963. Studies on wild geese in southernmost Sweden. Migrating and wintering geese in southern Sweden. Part II. Ecology and behaviour studies. *Acta Vertebratica* 2(3): 399–418.
- Mathiasson, S. 1963. Studies on wild geese in southernmost Sweden. Part I. The Bean Goose, *Anser fabalis* (Latham), in Skåne, with remarks on occurrence and migration through northern Europe. *Acta Vertebratica* 2(3): 419–533.
- Mellquist, H. & von Bothmer, R. 1982. *Sädgåsen som häckfågel i Sverige*. *Vår Fågelvärld*, Suppl. No. 9: 23–28.
- Mellquist, H. & von Bothmer, R. 1984. Effects of haymaking on Bean Goose, *Anser fabalis*, breeding habitats in Sweden. *Swedish Wildlife Research* 13: 49–58.
- Nilsson, L. 1982. *Sädgåsens ruggning, flyttning och övervintring i Sverige*. *Vår Fågelvärld*, Suppl. No. 9: 13–22.
- Nilsson, L. 1984. Migrations of Fennoscandian Bean Geese, *Anser fabalis*. *Swedish Wildlife Research* 13: 83–106.
- Nilsson, L. 1988. Staging and wintering goose populations in South Sweden 1977-78 to 1986-87. *Wildfowl* 39: 88–97.
- Nilsson, L. 1991. *Gåsskador i jordbruket. En kunskapssammanställning*. Opubl. rapport till NKV.
- Nilsson, L. 1993. Gåsinventeringar i Sverige oktober, november och januari 1990/91–1992/93. *Anser* 32: 263–271.
- Nilsson, L. 2000. Changes in numbers and distribution of staging and wintering goose populations in Sweden, 1977/78–1998/99. *Ornis Svecica* 10: 33–49.
- Nilsson, L., van den Bergh, L. & Madsen, J. 1999. Taiga Bean Goose *C. Anser fabalis fabalis*. 20–37 I; Madsen, J., Cracknell, G. & Fox, A.D. (red.). *Goose populations in the Western Palearctic. A review of status and distribution*. Wetlands International Publication No 48, Wetlands International, Wageningen, the Netherlands, National Environmental Research Institute, Rönne, Denmark.
- Nilsson, L. & Persson, H. 1984. Non-breeding distribution, numbers and ecology of Bean Goose, *Anser fabalis*, in Sweden. *Swedish Wildlife Research* 13: 107–170.
- Nilsson, L. & Persson, H. 1991. Site tenacity and turnover rate of staging and wintering Bean Geese *Anser fabalis fabalis* in southern Sweden. *Wildfowl* 42: 53–59.
- Nilsson, L. & Persson, H. 1991. Selection and exploitation of feeding areas by staging and wintering geese in southernmost Sweden. *Ornis Svecica* 1: 81–92.
- Nilsson, L. & Persson, H. 2000. Changes in field choice among staging and wintering geese in southwestern Scania, south Sweden. *Ornis Svecica* 10: 161–169.
- Nilsson, L. & Pirkola, M.K. 1986. The migration pattern of Bean Geese *Anser fabalis* in the Baltic area. *Vår Fågelvärld* Suppl. 11: 147–153.

- Nilsson, L. & Pirkola, M.K. 1991. Migration pattern of Finnish Bean Geese *Anser fabalis*. *Ornis Svecica* 1: 69–80.
- Ogilvie, M.A. 1978. *Wild Geese*. Berkhamsted.
- Owen, M. 1980. *Wild geese of the world*. London.
- Persson, H. 1982. *Sädgässens fältval i Skåne*. Vår Fågelvärld, Suppl. No. 9: 75–78.
- Pirkola, M.K. & Kalinainen, P. 1984. The status, habitats and productivity of breeding populations of Bean Goose, *Anser fabalis fabalis*, in Finland. *Swedish Wildlife Research* 13: 9–48.
- Skyllberg, U. & Tjernberg, M. 2008. Spring staging of Taiga Bean Goose *Anser f. fabalis* in southern Sweden 2007 - estimate of the size of populations using the western and central flyway. *Ornis Svecica* 18: 45-51.
- Skyllberg, U., Bernhardtsson, P., Naudot, E. & Hansson, P. 2003. Taigasädgåsen (*Anser f. fabalis*) i Umedeltat och Norra Norrlands kustland - rastantal under våren 2002 - 2003 i perspektiv till uppgifter från 70-, 80-, och 90-talen. *Fåglar i Västerbotten* 28: 54-64.
- Skyllberg, U., Bernhardtsson, P. & Hansson, P. 2010. Sädgåsens (*Anser fabalis*) val av födosöksfält i Umedeltat före och efter Botniabanan och dess kompensationsåtgärder, men före trafikering av järnvägen. *Fåglar i Västerbotten* 35:104-113.
- Skyllberg, U., Bernhardtsson, P., Naudot, E. & Hansson, P. 2010. Våruppträdande av taigasädgås (*Anser f. fabalis*) och tundrasädgås (*A. f. rossicus*) i Umedeltat 2003-2010: Dagsmaxnoteringar, omsättning och relation till rastantal i övriga Västerbotten och Norrbotten. *Fåglar i Västerbotten* 35:99-103.
- Skyllberg, U., Hansson, P., Bernhardtson, P. & Naudot, E. 2005. The roost-feeding area complex of Taiga Bean Goose *Anser f. fabalis* in the Ume River Delta Plains, Sweden – foraging patterns in comparison with Greylag Goose, *Anser anser*, Whooper Swan *Cygnus cygnus* and Eurasian Crane *Grus grus*. *Ornis Svecica* 15: 73-88.
- Skyllberg, U., Hansson, P., Andersson, Ö., Bernhardtson, P., Gustafsson, R., Laisfeldt, M., Naudot, E. & Nordlund, M. 2008. Spring staging, flyways and population estimate of the northern Scandinavian Taiga Bean Goose (*Anser f. fabalis*) in 2002 - 2006. *Die Vogelwelt* 129: 253-262.
- Skyllberg, U., Nousiainen, I., Hansson, P., Bernhardtson, P., Andersson, Ö. & Nordlund M. 2009. Spring migration of the Taiga Bean Goose *Anser f. fabalis* along the "Western Flyway" in northern Sweden: numbers in 2003-2008 and timing in comparison with the "Central Flyway" in Finland. *Ornis Svecica* 19: 199-214.
- Sondell, J. 1990. Problemet med gåsskador vid Kvismaren. *Fåglar i Kvismaren* 5: 7–16.
- Svensson, S. 1982. *Skadeskjutning av sädgäss med hagelvapen*. Vår Fågelvärld, Suppl. No. 9: 97–104.
- Tveit, G. 1984. Autumn migration, wintering areas and survival of Bean Geese, *Anser fabalis*, marked on moulting grounds in Finnmark, North Norway. *Swedish Wildlife Research* 13: 73–82.

Författare

Leif Nilsson 1988. Rev. Leif Nilsson 1992, 2002 & 2006, Ulf Skyllberg 2011. © ArtDatabanken, SLU 2011.